

A külső iskolai gyakorlatok leírása és követelményei az ELTE-n

1. A földrajz szaktárgyi tanítási gyakorlat az ELTE-n

1.1. A tanítási gyakorlat leírása

Időpontja: a 4+1 éves képzés esetén a 8. félév, az 5+1 éves képzés esetén a 10. félév

Időtartama: 60 kontakt óra

Kreditértéke: 2 kredit

Helyszíne: az ELTE gyakorlóiskolái (amennyiben a gyakorlóiskolák nem tudják fogadni a hallgatót, akkor külön szerződés alapján, az érintett karok és az ELTE Tanárképzési és Tanár-továbbképzési Tanács által elfogadott, valamint az ELTE Tanárképzési Központ által kijelölt intézményben végezhető a gyakorlat).

Szakmai felelős szervezeti egység: az adott szak oktatásáért felelős szervezeti egység (FFI) és a gyakorlóiskolák.

A gyakorlat szervezője: a Tanárképzési és Tanár-továbbképzési Központ.

Felelős oktató: a gyakorlóiskolai vezetőtanár a szak módszertanos oktató szakmai támogatása mellett.

Az értékelés formája: gyakorlati jegy.

A kurzus felvételének előfeltétele: a vonatkozó szakterületek tantervi hálójában előírt tárgyak teljesítése:

- a szakmai alapozó tantárgyak;
- Az Európán kívüli kontinensek természetföldrajza kollokvium;
- Az Európán kívüli világ társadalomföldrajza I. kollokvium;
- A kompetenciaalapú földrajztanítás kollokvium.

A gyakorlat célja:

- ismerkedés a tanári munkával komplex, önálló feladatokon keresztül és tapasztalatgyűjtés a szaktárgy tanításában a vezetőtanár irányításával;
- felkészítés a tanórák tervezésére és tartására a szaktárgyi és szak módszertani szempontok figyelembe vételével;
- a pedagógusi hivatás megismerése, részvétel az iskola életében, a tanítási folyamat tervezésében;
- tapasztalatszerzés a tanulók megismerésében, ismereteik és személyiségük fejlesztésében, teljesítményük értékelésében;
- jártasságszerzés a pedagógiai megfigyelésekben, a tanítási órák tapasztalatainak rögzítésében, elemzésében és értékelésében.

A gyakorlat tartalma:

- legalább **15 földrajzóra** megtartása;
- a gyakorlatot vezető tanár tantárgyi programjának megismerése;
- a földrajzot is magában foglaló szakmai munkaközösség munkájának megismerése;
- a tanítandó osztályok megismerése;

- rálátás a témakörök és a tanítási órák anyagára;
- az iskola pedagógiai programjának és helyi tantervének, kiemelten földrajzi vonatkozásainak a megismerése;
- a földrajztanítás pedagógiai és szakterületi sajátosságainak megismerése;
- a különböző életkorú és fejlettségű tanulók nevelésével, oktatásával, képzésével kapcsolatos ismeretek alkalmazása.

A gyakorlat során végzett hallgatói tevékenységek:

- ismerkedés a tanulócsoporthal és munkájukkal: megismerkedés a szakos tanítási gyakorlatra kiválasztott tanulócsoporthal (ok) osztályfőnöki munkájával és osztályfőnökével; egyéni és csoportos hospitálás a kiválasztott tanulócsoporthal más szakos óráin, konkrét megfigyelési szempontok alapján, óraértékelés, reflektív beszélgetés keretében;
- ismerkedés a szaktárgyi munkával kapcsolatos infrastruktúrával (pl. szertár, könyvtár);
- szakmai kapcsolat az iskola más tanáraival, pl. az osztályt tanító, illetve más földrajz szakos tanáraival;
- tanítási ütemterv készítése;
- egyéni hospitálás: a vezetőtanár által tartott szaktantárgyi órák megfigyelése, óraértékelés reflektív beszélgetés keretében;
- a vezetőtanár által tartott órák részfeladataiban, pl. egy-egy tanítási részfeladat megoldásában önálló, aktív részvétel, csoportmunka szervezése, dolgozat szerkesztése, dolgozatjavítás stb. való közreműködés;
- óratervezés a vezetőtanárral való konzultációt követően;
- a tantárgy taneszközeinek megismerése (esetleg készítése) és alkalmazása;
- tanórák megtartása;
- a hospitált és a tartott órák elemzése, értékelése reflektív beszélgetés keretében;
- utóhospitálás: óramegfigyelés, óraelemzés reflektív beszélgetés keretében a vezetőtanárral, a jelölttárssal;
- önértékelés: összefoglaló készítése a tanítási gyakorlat tapasztalatairól, a munka értékelése a továbblépési lehetőségeinek felvázolásával;
- a gyakorlótanítás értékelése az iskolai értékelőlap alapján; a vezetőtanári munka értékelése;
- bemutatóóra tartása.

1.2. A földrajzi bemutató tanítás

A bemutató tanítás a földrajzi szaktárgyi gyakorlat során való tanári pályára való készülési folyamat fontos állomása, egyfajta vizsga, amelyen a hallgató bemutatja, hová jutott a választott pályájára való készülési során. Az ugyan nem követelmény, hogy a bemutató óra egyben a hallgató utolsó megtartott tanítási órája legyen, de célszerű a gyakorlat utolsó harmadában lebonyolítani. Ez nem egy óra a sok közül, hanem egy kivételes, "ünnepi alkalom".

A bemutató jelleget alá kell támasztania **a szervezés körülményeinek** is:

- bizottság előtt történik (a vezetőtanáron kívül lehetőség szerint legyen jelen az egyetem szakmódszertanos oktatója, valamint a gyakorlóiskola képviselője);
- a hallgató tanítási tervezet készítésével készül fel az órára, amelyet a tanítási óra előtt legalább 2 nappal a bizottsági tagok rendelkezésére bocsájt;
- az órát követő megbeszélésen az órán részt vevő bizottsági tagok valamennyien részt vesznek és nyilvánosan véleményt formálnak;
- a hallgató körültekintően szervezi az óra előkészítését, a vendégek fogadását, és az alkalomhoz illően öltözködik;
- hallgató az órát követően leadja a tanítási tervezetet, az önreflexiót és az órán használt kellékeket (pl. prezentáció, dokumentált vázlatok, feladatok) a Földrajztudományi Központ

A bemutató tanítás forgatókönyve

1. A tanítási óra megtervezése, a tanítási tervezet elkészítése
2. A tanítási tervezet leadása a vezetőtanárnak és a szakmódszertanos oktatónak;
3. A tanítási óra megtartása;
4. Az óra elemzése és értékelése
 - a. A hallgató önértékelése (mit tervezett, mi volt a célja, hogyan sikerült megvalósítani, mit csinálna másként, mennyire tartja eredményesnek a követelményekkel és a tervezettel összhangban stb.)
 - b. Az iskola képviselőjének véleménye;
 - c. A hallgató reflexiója;
 - d. A vezetőtanár értékelése;
 - e. A hallgató reflexiója;
 - f. A szakmódszertanos oktató értékelése;
 - g. A hallgató reflexiója;
 - h. A hallgató összegző önértékelése;
 - i. A vezetőtanár összegző értékelése, minősítése;
 - j. A jegyzőkönyv megírása és aláírása.
5. A hallgatói dokumentumok leadása a szakmódszertanos oktatónak;
6. A jegyzőkönyv megküldése a Tanulmányi Osztálynak.

1.3. A gyakorlat során kötelezően készítendő dokumentumok

A tanítási gyakorlat során a hallgatónak az alábbi dokumentumokat kell elkészítenie:

- óramegfigyelési feljegyzések;
- óravázlatok;
- a bemutató tanítás tanítási tervezete;
- önreflexió a bemutató tanításról.

A felsorolt dokumentumok a hallgató portfóliójába kerülnek.

1.4. A gyakorlat teljesítésének kritériumai

A gyakorlat teljesítését a vezetőtanár igazolja, amelynek feltétele:

- a gyakorlathoz kapcsolódó feladatok megfelelő színvonalú teljesítése, amit a vezetőtanár szövegesen és érdemjeggyel értékel;
- a bemutatóóra eredményes megtartása és értékelése.

2. Felkészülés a tanításra

A tanításra való hallgatói felkészülés egy összetett folyamat, hiszen nem csupán az egy-egy órára való tényleges felkészülést jelenti, hanem összefüggésben van az egész oktatási folyamattal.

Noha törvény, rendelet nem kényszeríti a tanárjelölteket (mint ahogyan a tanárokat sem) arra, hogy írásban készüljenek minden egyes tanítási órára, a tapasztalat azt mutatja, hogy szükség van rá. A munka lendületében ugyanis könnyen kibillenhet a tervezett logikai menetetből, elfelejtheti a

pontosan megfogalmazott kérdéseket, utasításokat, váratlan események eltéríthetik eredeti szándékaitól, és olyankor a leírtak segítenek visszatérni a tervezett menethez. Az írásban rögzített terv az óra során alapja lehet az idővel való gazdálkodás ellenőrzésének is. Tanárjelöltek nem taníthatnak **írásbeli felkészülés** nélkül. A tanítási gyakorlat során az előzetesen elkészített tanítási tervezetet vagy óravázlatot a vezetőtanár hagyja jóvá.

2.1. A tanítási tervezet készítése

A **tanítási tervezet** a tervezési-gondolkodási folyamat írásbeli rögzítése, aminek összeállítása elsősorban a tanári pályára készülők és a pályakezdők munkáját segíti. Köttött szempontok szerint készül azért, hogy az óratervezés minél tudatosabb legyen. Általános része a tanítási-tanulási folyamat egészének átgondolása szempontjából fontos, az óra menetének kidolgozása pedig a tényleges órai munka cselekvési terve. Minden didaktikai mozzanat részletekig kidolgozott benne, olykor még a tanári kérdéseket és utasításokat is szó szerint tartalmazza (a fő kérdéseket, problémafelvetéseket mindenképpen célszerű előre rögzíteni benne).

Az óra felépítése

Tanítási tervezet

Az óra időpontja:

Iskola, osztály:

Iskola neve és címe:

Tanít:

Témakör megnevezése:

Tanítási egység (téma) címe:

Az óra (jellemző) típusa:

1. Tantervi követelmények

1.1. A tanítási óra oktatási céljai:

1.2. A tanítási óra képzési, fejlesztési céljai:

1.3. A tanítási óra nevelési céljai:

1.4. Oktatási követelmények:

a. Fogalmak: – új fogalmak:

– megerősítendő fogalmak:

b. Folyamatok: – új folyamatok:

– megerősítendő folyamatok:

c. Összefüggések: – új összefüggések:

– megerősítendő összefüggések:

d. Megfigyelések, vizsgálatok, kísérletek:

e. Fejlesztendő készségek, kompetenciaterületek:

f. Főbb tanulói tevékenységek:

2. Szemléltető és munkaeszközök

3. Felhasznált irodalom

4. Mellékletek jegyzéke

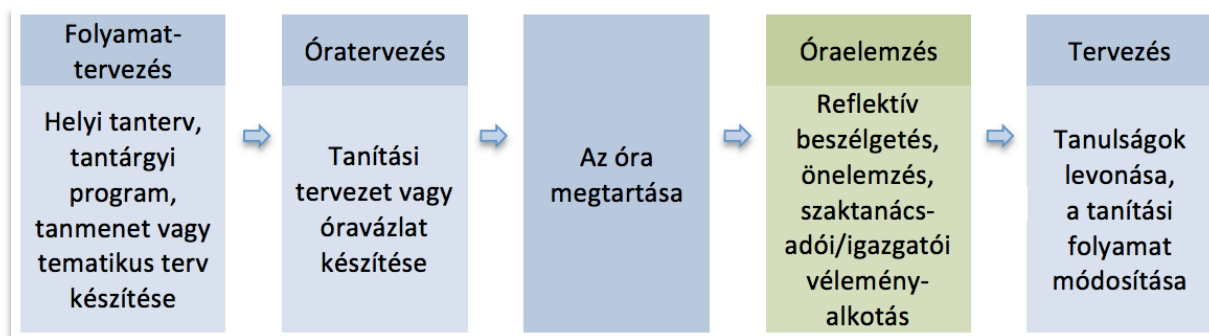
Idő	Az óra menete	Didaktikai mozzanat	Módszer	Munkaforma	Eszköz
...	...	...	...	...	...

2.2. Az óravázlat készítése

A mindennapokban a tanítási óra tervezése során a tanárok óravázlatot írnak. Készítésének nincsenek szigorú szabályai, leegyszerűsítve olyan a **jó óravázlat**, amelyből a készítője eredményesen tud tanítani. Ez tanáronként nagyon különböző, idővel is változhat, általában rövidül, egyszerűsödik, egyéni módszerekkel gazdagodik. Tartalmazhatja az óra logikai menetét, a tananyag vázát (főbb fogalmak, folyamatok, összefüggések egymásra épülő rendszerét vagy csak sorrendjét), a lényeges tanári kérdéseket és utasításokat, az egyes tanulók vagy a csoportok konkrét feladatait és az azokhoz szükséges eszközöket, valamint a házi feladatot. Mindig ki kell terjednie az óra didaktikai mozzanatainak sorrendjére, a tanár és a tanulók konkrét tevékenységére és azok időigényére. Az óravázlat a tanári munka segítésére készül, ezért bátran használható a tanítási órán, sőt a látható tervezés a siker feltétele, akár erény is lehet a gyerekek szemében. Példát mutat arra, hogy az eredményes munkavégzéshez tudatos tervezés szükséges, és a tervek megvalósítása érdekében céltudatosan kell dolgozni. Ugyanakkor a vázlatban leírtakat nem lehet, nem szabad mindig betartani, mert akkor az óra nem a valóságos tanítási-tanulási folyamatról szól. Előfordul, hogy váratlanul beszélgetéssel, tanári magyarázattal, rajzolással vagy a tanulóknak felmerült kérdésekre adott hosszabb válasszal tudja a megfelelő mederbe terelni a gondolkodásukat.

3. A földrajzórák elemzése

A tanári munka során az **óraelemzés** éppoly szervesen beépül a tervezési folyamatba, mint az órák előkészítése. Az órát követően a tanárnak mindig elemeznie kell saját munkáját annak érdekében, hogy a továbbiakban is eredményesen dolgozhasson a tanítványaival. Ez nem azt jelenti, hogy felsorolja, mi történt az órán, hanem azt, hogy megfogalmazza: mit miért csinált, és az milyen eredménnyel járt. Végiggondolja, hogy a tanulók honnan indultak és hová jutottak a tanulási folyamatban. Ha valami nem, vagy nem előzetes elképzelései szerint sikerült az órán, annak megpróbálja kideríteni az okát, és kigondolja, hogyan lehetne változtatni azon. Az elemzés történhet speciális pedagógiai nézőpontok alapján (pl. a tanár és a tanulók kapcsolata, a tanulók egymást támogató tevékenysége, vagy a tanulók önálló tevékenységi szintje), alapvetően azonban **a földrajz szakmódszertan szempontjai alapján** folyik.

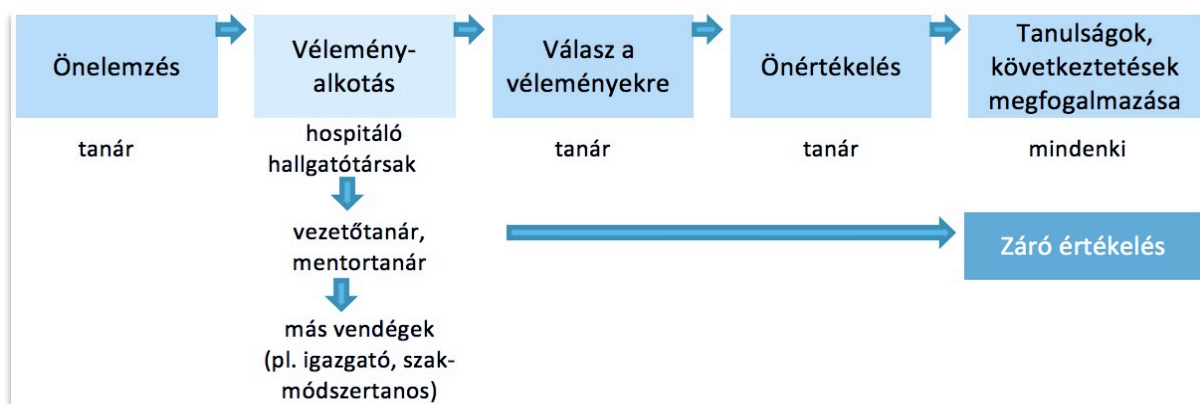

Az óraelemzés helye a tanári tervezési folyamatban (Makádi M. 2006)

A tanárjelöltek és a gyakorló tanárok számára minden megfigyelt óra tanulságos, a pozitív és a negatív tapasztalatok egyaránt hozzájárulhatnak a fejlődésükhöz, ha az órákat körültekintő és több szempontú elemzés követi. Általános érvényű **óraelemzési szempontsort** nehéz összeállítani, hiszen optimális esetben minden tanítási óra más körülmények között és másként zajlik. Ennek ellenére megadható egy bőséges lista, amit a tanárképzésben részt vevő hallgatók használhatnak **önelemzéseik** során, illetve más által tartott órák hospitálását követő óraelemzések során.

3.1.A hagyományos óraelemzés

A **hagyományos óraelemzés** során először az órát tartó tanár elemzi saját munkáját az elemzési szempontok alapján (önelemzés), majd utána mások (pl. a hallgatók, a kollégák) is elmondják megfigyeléseiket (véleményalkotás). Minden óra után nem lehet valamennyi elemzési szempontot sorra venni, szükséges válogatni közöttük: a kiemelkedően jókról vagy a kevésbé sikeresekről érdemes beszélni. Fontos, hogy az óraelemzés során az eredményekről és a problémákról megfelelő arányban essék szó. Az eredményekről egyfelől azért, hogy a tanár megerősítést kapjon, másfelől azért, hogy az órát megfigyelők számára tudatossá váljon a jó példa. A sikertelenségek feldolgozása pedig segít abban, hogy a jövőben elkerülhetőek legyenek az oda vezető megoldások, hiányosságok. Az elemzés lényege annak a megfogalmazása, hogy a tapasztalatoknak milyen, jövőbe mutató tanulságai, következményei vannak, hogyan lehet eredményesebbé tenni a tanári munkát, ezen keresztül a tanulási folyamatot. A hospitálók véleményére a tanárjelölt válaszol (pl. kiegészíti indoklásait, érvel, ellenvéleményt fogalmaz meg), majd értékeli saját munkáját a szaktanári és az általános pedagógusi kompetenciák szempontjából. A tanulságokat és a végső következtetéseket célszerű a jelenlévőkkel közösen megfogalmazni.

A hagyományos óraelemzés sémája a tanárképzésben (Makádi M. 2006)

A földrajzórák elemzési szempontjai

1. A tanítási egység helye és szerepe a tanítási-tanulási folyamatban

- A témakör helye a földrajz tananyagrendszerében a tantervek alapján.
- A tanítási egység helye a témakörben (kapcsolódása a megelőző és a következő tananyagrészekhez).
- A tantervi követelmények a témakör, azon belül a tanítási egység tananyagával kapcsolatban.
- A téma legfontosabb oktatási, képzési-fejlesztési és nevelési feladatainak megfogalmazása, a közöttük lévő kapcsolatok feltárása.
- A tanulók várható előzetes ismeretei, gondolkodása, készségei, amelyekre támaszkodhatott a tananyag feldolgozása során, és a feltételezések értékelése.
- A tantárgyi és a tantárgyközi koncentráció alkalmazása (építés a megelőzőre és a párhuzamosra, utalás a követőre).
- Az iskolán kívül szerzett tanulói ismeretek és tapasztalatok felhasználása a tananyag feldolgozása során.
- A tanórán szerzett tudás hasznosíthatósága a köznapi életben.

2. A tanítási óra felépítése

- A választott órátípus és annak indoklása.
- A tanítási egység legfontosabb oktatási, fejlesztési és nevelési feladatainak megfogalmazása, azok összhangja.
- A didaktikai mozzanatok megválasztásának, belső arányának indoklása.
- A tanítási óra tartalmi egységeinek tagolódása, annak szaktudományos és pedagógiai indoklása.
- Az óra időbeosztása és összevetése a megvalósulással.
- A tanítási órát megelőző szervezési tevékenység.

3. A szaktudományi követelmények megvalósulása

- A tantervben szereplő főbb szemléleti kérdések érvényesülése.
- A tananyaghoz kapcsolódó fogalmi rendszer fejlesztése az órán.
- A tantárgyi logika közvetítésének színvonala a tananyag feldolgozása során.
- A tanulói tapasztalati megfigyelés aránya és hatékonysága.
- Milyen átfogó képet szereztek a tanulók a tananyaggal kapcsolatban az óra végére?
- Mit tett a tanár a környezeti, a fenntartható fejlesztési szemlélet és az egészségtudatos életmód alakítása érdekében?

4. A didaktikai feladatok és módszerek megvalósítása

- Az egyes **didaktikai mozzanatok** megvalósulása az órán: célkitűzés, rész célkitűzések megoldása; motivációk alkalmazása; az új ismeretek feldolgozásának (tényanyagszerzés, elemzés, általánosítás, rögzítés) arányai; az ismeretek alkalmazása, gyakorlati tevékenységek végzése; ismeretek ellenőrzése és értékelése (módszerei és arányai).
- Az egyes **munkaformák és módszerek** megvalósulása az órán: a tantervi követelményeknek való megfelelésük; igazodásuk a tanulók életkori sajátosságaihoz; a munkaformák változatossága; a szemléltető- és munkaeszközök használatának indokoltsága.
- A **természettudományos megismerési módszerek** alkalmazásának módja és eredményessége.

5. A készségfejlesztési feladatok és megvalósulásuk

- A főbb készségfejlesztési célkitűzések, feladatok és megvalósulásuk.
- A tanórai feladatok igazodása a tanulók aktuális képességi szintjéhez.
- A tanulók természettudományos gondolkodási készségének fejlesztése (a lényegkiemelés, az oksági összefüggések feltárásának, a következtetések és az összehasonlító elemzések színvonala).
- A különböző jellegű információhordozók használatával összefüggő képességek fejlesztésének módszerei.

6. A nevelési feladatok és megvalósulásuk

- A tervezett nevelési feladatok és az óra céljainak, tartalmának összefüggése.
- A tervezett nevelési feladatok megvalósítása.
- Az órán adódó spontán nevelési helyzetek megoldása.

7. A tanulók megfigyelése

- A tanulók magatartása, munkafegyelme.
- A tanulók aktivitása, részvétele az órai munkában.
- A tanulók önálló munkavégzési képességének szintje.
- A tanulók együttműködési képessége.
- Az osztály teljesítményének összevetése a tudásszintjükkel.
- Mennyire sikerült a tanárnak tudásuk, képességük és meglévő ismereteik szintjének megfelelően foglalkoztatni és fejleszteni a tanulókat?

8. Az óra eredményessége, hatékonysága

- A tematikus tervben, a tanítási tervezetben/óravázlatban megfogalmazott pedagógiai és szakmai elképzelések megvalósulása.
- A tanár eltérése saját tervezésétől (indoklással).
- A tanórai anyag elvégzésének mértéke.
- A tanulóknak kialakult képzetek a tanított témával kapcsolatban.

9. A tanár munkájának értékelése

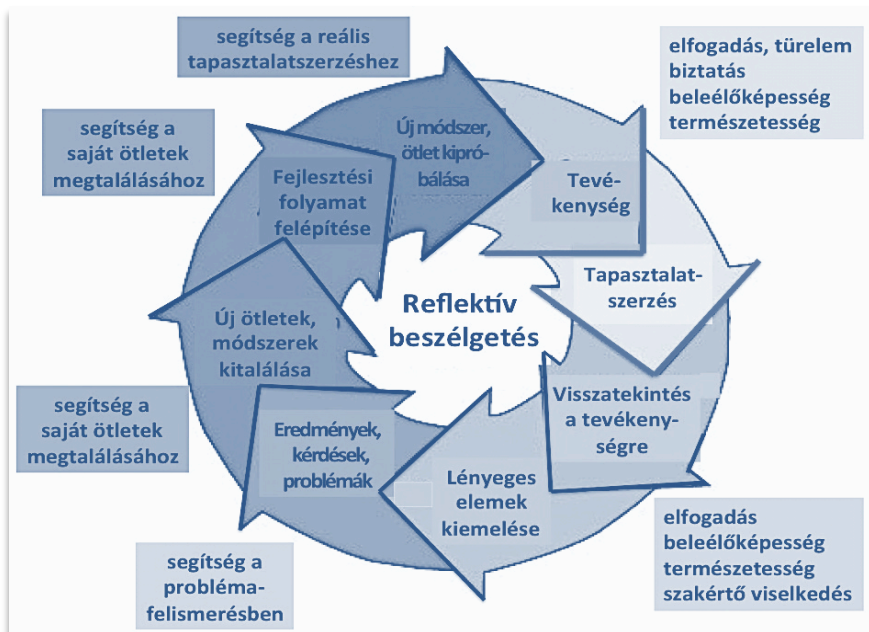
- A tanítási órára való felkészülésének színvonala (tanítási tervezete/óravázlata, az óra előkészítése).
- Szakmai tudása.
- Földrajzi (természet-, társadalomtudományi, környezeti) szemléletének színvonala.
- Egyénisége: megjelenése, fellépése, aktivizáló képessége, kapcsolata és együttműködése a tanulókkal.
- Kérdéskultúrája és problémafelvető képessége.
- Beszédkultúrája, beszédmodora, hanghordozása, nyelvi kifejezőkészsége
- Pedagógiai képességei (pl. fegyelem biztosítása, nem várt helyzeteket megoldó képessége).
- Módszertani kulturáltsága.
- Önértékelési képességének szintje.

10. A tapasztalatok összegzése

- A tanulságok levonása a tanítási óra eredményessége alapján.
- A következő kapcsolódó tanítási óra tervezésének szempontjai.
- Általános pedagógiai és szaktanári következtetések a jövőre nézve.

3.2. A reflektív beszélgetések szerepe a gyakorló iskolai munkában

A hagyományosnál tudatosabb, mélyebb elemzésre adhat lehetőséget a **reflektív beszélgetés**. Az abban részt vevők mint egyenrangú beszélgetőpartnerek hangosan gondolkodnak az órai tapasztalatokról. A beszélgetés irányítójának (pl. a vezető- vagy a mentortanárnak) feladata, hogy segítsen megtalálni a kapcsolódási pontokat az elméletben (pl. természettudományokban, szakmódszertanban, pedagógiában, pszichológiában) tanultak és a gyakorlat között. Tulajdonképpen egy természetes tanulási folyamaton vezet végig az órát tartót és a beszélgetés résztvevőit.

A reflektív beszélgetések sémája (Korthagen 2005 modellje alapján Makádi M.)

Közvetett módon segíti a tanári mesterség elsajátítását azáltal, hogy felfedeztetni az eredményhez vezető utat. Az ítéletek helyett annak megértésére törekszik, hogy az óraelemzés a problémák feltárása érdekében történik, hiszen az teremtheti meg a tanári tanulás, továbbfejlődés lehetőségét. Az ilyen beszélgetések során tökéletesedhet a tanár természetismeret tanításáról és tanulásáról való felfogása, tudatosabbá válhatnak a módszerei, a tanulók tudáshoz való jutattásának stratégiái.

4. A hallgatói munka ellenőrzése és értékelése a gyakorló és a külső iskolákban

Mivel a vezető- és a mentortanárok felelőssége kettős, a gondjukra bízott tanulók és a tanárjelölt hallgatók felé egyaránt irányul, alapvetően érdekelték a minőségi szintű ellenőrző-értékelő tevékenységben. A hallgató munkájának ellenőrzése folyamatos feladat számukra, amely elválaszthatatlan a tapasztalatok hallgatóval való állandó megosztásától, illetve a kölcsönös reflektálásról. Fontos annak vizsgálata, hogy az ellenőrzésnek és az értékelésnek mely területekre kell kiterjednie a földrajz szakmódszertan szempontjából!

4.1. A hallgatói munka megkezdése előtti ellenőrzés

Amikor a tanárjelöltek először kerülnek az iskolai közegbe egyszerre hallgatóként és tanárként is, nehezen tájékozódnak az iskolai munkaterületeken, és nem is biztos, hogy tudatosan bennük, mennyi mindenre kell figyelni, felkészülni, előkészülni. Ezért a tanári munka megkezdése előtt a vezetőtanárnak kell erre felhívnia a figyelmüket, és ellenőriznie a feltételek meglétét.

Az oktatási folyamat egészére vonatkozó ellenőrzés fő területei:

- a hallgató ismeri-e a tanítási gyakorlat időszakára vonatkozó tantervi célkitűzéseket, feladatokat, követelményeket (Nat, kerettantervek, iskolai pedagógiai program, helyi tanterv stb.) (a földrajz tantárgy egésze – a téma helye – a tananyag helye a fejlesztésben)?
- tudja-e értelmezni a földrajzi-környezeti szemléletet a tananyagra vetítve?
- érti-e, hogy az adott oktatási szakaszban honnan hová kell eljuttatni a tanulókat az ismeretek, képességek, kompetenciák terén?
- ismeri-e a tanulók életkori sajátosságait?
- ismeri-e a használandó taneszközöket, jártas-e a használatukban?

4.2. Az egyes földrajzórák ellenőrzése és értékelése

A vezetőtanár órák előtti ellenőrző tevékenysége

Az egyes tanítási órákra vonatkozó ellenőrzés során a vezetőtanárnak az alábbiakról kell meggyőződnie:

- a hallgató birtokolja-e a tananyag feldolgozásához szükséges szaktudományi tudást?
- ismeri-e a tanulók előzetes tudását (ismeret- és képességszintjét)?
- ismeri-e a tananyag feldolgozásával kapcsolatos követelményeket?
- hogyan képzei el a tanítási óra felépítését?
- megfelelő mértékben átgondolta-e megvalósítás körülményeit és feltételeit?
- megfelelően felkészült-e a tanítási órára (óravázlat, szemléltető anyagok, technikai feltételek, stb.)?

Megjegyzendő, hogy a gyakorlat során az ellenőrzés gyakorisága és mélysége fokozatosan csökkenhet (ha a hallgató felkészülésében nincsenek mulasztások). A tapasztalatok szerint a tanítási munka elején minden mozzanatra vonatkozni kell, ezzel is megerősítve a hallgatót abban, hogy ezen elemek nem nélkülözhetők az eredményes tanítási-tanulási folyamatban.

4.3. A hallgató önértékelésének támogatása

A **tanítás hatékonyságát** mérni egy-egy óra után alig lehet, tehát azon nem alapulhat a **tanári munka értékelése**. Arra csak alkalmanként van lehetőség, hogy a tanóra előtt és után is mérjük a tanulók tudását, hiszen a természetismeret tudásanyaga nem lineárisan bővül, nem is a mennyiségi gyarapodása a lényeg, hanem az órák sorozatában folyamatosan mélyül és differenciálódik. Tehát ilyen mérés legfeljebb témakörönként, de inkább még nagyobb egységeként (pl. az életközösségek vagy a tájak feldolgozása után) vagy időszakonként (pl. a természettudományos szemléletet vagy a vizsgálódási készséget félétvenként) indokolt. A tanári hatékonyság értékelésének másik problémája, hogy vajon a tanulók tudása (természettudományos ismeretei, gondolkodása, készségei) tükrözi-e azt. Mivel erre a kérdésre csak a „részben” választ adhatjuk, a tanári értékelésnek egy másik tényezője is van: a „hozzáadott érték”, vagyis az, hogy **a tanár mit tett a tanulói tudás fejlődése érdekében**. Ezért az óraelemzéseket követően célszerű összegyűjteni a hallgatókkal a fejlesztő

tevékenységeiket. Ennek akkor van igazán értelme, ha nem csupán egy lista készül, hanem hozzátesszük, hogy miért, mi célból történtek az egyes tanári és tanulói tevékenységek, milyen eredményre vezettek és mi lesz a folytatásuk. Célszerű ezek hatékonyságát pontozással is értékelni.

Tevékenység		Célja	Eredménye	Ráépülő tevékenység
Tanári	Tanulói			
				1
				2
				3
				4
				5
				1
				2
				3
				4
				5

A tanulói tudást fejlesztő tevékenységeket értékelő táblázat (Makádi M. 2015)

A szaktanári kompetenciáknak azonban van egy másik nagy területe is, **a szaktudományi munka**. Ennek értékelése a tanár természettudományos tudására (pl. tiszta fogalomhasználat, biztos ismeretek, problémacentrikus jelenségbemutató, integrált szemlélet) és annak átadására egyaránt vonatkozik. Érdemes az óraelemzés és értékelés végén az órát tartóval megfogalmaztatni tanítási munkájának **erősségeit és gyengeségeit** annak érdekében, hogy még tudatosabb legyen a további szaktanári munkája. Az így készült önértékelések fontos részét képezik a tanári portfólióknak is.

Erősségeim						Gyengeségeim					
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5

erős → nagyon erős
gyenge → bizonytalan

A tanórai tanári munka önértékelési mérlegét segítő táblázat (Makádi M. 2015)

4.4. A tanítási órák vezetőtanári értékelése

a. Az értékelés általános elvei

A szaktárgyi tanítási gyakorlat a vezetőtanár szakmai és adminisztratív irányításával történik, így értelemszerűen ő ellenőrzi és értékeli a hallgató egész gyakorlata során végzett munkáját. Az ellenőrző-értékelő tevékenység alapvető célja a hallgató fejlesztése, munkája eredményességének elősegítése, annak tehát **előremutató jellegűnek** kell lennie.

A hallgató által tartott tanítási órákat **minden esetben értékelnie kell** a vezetőtanárnak. Az értékelés általában szóban történik, amelyre egy óraelemző beszélgetés keretében kerül sor.

Formája és stílusa szabadon kezelhető a hallgató személyiségéhez, felkészültségéhez és az óra eredményességéhez igazodva. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a sikeres órák részletes értékelésére éppúgy szükség van, mint a sikertelenekére, mert az elismerés erősítheti a jó irányba mutató próbálkozásokat. Ne felejtsük el, hogy ez az a tanítási gyakorlat, ahol a hallgató kipróbálhatja az elméleti szaktudományi és szak módszertani tudását, meg kell ízlelnie a tudásátadás szépségét és nehézségét, továbbá jártasságot kell szereznie sokféle stratégia, módszer lebonyolításában, szervezésében.

Az órák elemzésében és értékelésben az **óralelemzési szempontok** (lásd 4.3. pont) az iránymutatók. Ugyanakkor nem lehet minden szempontot minden tanítási óra után végigbeszélni, ezért javasolt az azok közötti válogatás, súlyozás. Jól bevált gyakorlat, hogy a vezetőtanár felépít egy tervet arra vonatkozóan (is), hogy mikor mely szempontok alapján beszélnek meg a tanítási órák tapasztalatait.

b. Az érdemjeggyel történő értékelés

A tanítási órákat követő értékelő beszélgetés végén javasolt **érdemjegyet** is adni a hallgatónak, mert az segítheti az értékelési (benne az önértékelési) kompetencia fejlődését.

Javaslat a teljesítmény érdemjegyének megállapításához

Jeles (5) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit egészében és részleteiben is igen jól megvalósította;
- a szaktudományi, pszichológiai, logikai és pedagógiai követelményeknek megfelelően biztosította a tananyag elsajátítását;
- támogatásával a tanulók szakmailag korrekten és eredményesen dolgozták fel a tananyagot;
- a módszereket ötletesen, egyéni módon alkalmazta, széleskörűen figyelembe véve a módszerek megválasztását befolyásoló valamennyi tényezőt;
- az óra szerkezetét helyesen építette fel, és az óraszervezés során sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- minimális segítséggel készült fel az órájára;
- jól tudta aktivizálni a tanulókat, közösen dolgoztak, és differenciáltan tudta foglalkoztatni az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- képes volt egész órán fenntartani a tanulók érdeklődését, munkáját;
- jó személyes kapcsolatot alakított ki az osztállyal, magatartásával jó pedagógusegyéniséget mutatott.

Jó (4) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit a körülményekhez viszonyítva részleteiben is jól megvalósította;
- a szaktudományi, pszichológiai, logikai és pedagógiai követelményeknek megfelelően biztosította a tananyag elsajátítását;
- segítségével a tanulók szakmailag megfelelően és eredményesen dolgozták fel a tananyagot;
- a módszereket eredményesen alkalmazta, szem előtt tartva a módszerek megválasztását befolyásoló tényezőket;
- az órát megfelelően építette fel, és az óra menetében sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- kevés vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára;
- az osztály nagy része dolgozott, és differenciáltan tudta foglalkoztatni az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- magatartásával jó pedagógusegyéniséget mutatott.

Közepes (3) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseinek nagy részét megvalósította;
- jelentős szaktudományi hibákat ejtett, illetve olykor nem javította a tanulók hibáit;
- nem megfelelően választotta a módszereket, vagy a módszereket nehézkesen alkalmazta;
- az órát nem megfelelően építette fel;
- az óra menetében nem sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- sok vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára, vagy kevésbé vette figyelembe a tanácsokat;
- az osztály nagy része dolgozott, de kevésbé sikerült megfelelően foglalkoztatnia az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- csak nehézséggel teremtett kapcsolatot a tanulókkal;
- magatartásával csak mérsékelten segítette elő az óra eredményességét.

Elégséges (2) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit csak részleteiben, hiányosan valósította meg;
- jelentős szaktudományi hibákat ejtett, illetve nem javította a tanulók hibáit;
- a pszichológiai követelmények megvalósításában komoly nehézségeket mutatott;
- nem megfelelően választotta a módszereket;
- komoly nehézségekkel küzdve, helytelenül alkalmazta a módszereket;
- az órát nem megfelelően építette fel;
- szervezési hiányosságai vagy bizonytalan tárgyi tudása miatt az óra menete lassú, vontatott, bizonytalan volt;
- sok vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára vagy nem élt a felkészítés lehetőségével;
- az osztály nagy része dolgozott, de kevésbé sikerült megfelelően foglalkoztatnia az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- minimálisan teremtett kapcsolatot a tanulókkal;
- magatartásával alig segítette elő az óra eredményességét.

4.5. A földrajzi bemutató tanítás értékelése

A bemutató tanítást a vezető/mentortanár értékeli. Álláspontját az egyetem oktatójával és a gyakorlóiskola jelen levő tanárával közösen alakítja ki. Az értékelés önálló, csak a bemutató órára vonatkozik (nem a tanítási gyakorlat során végzett munkára), és ötfokozatú **érdemjeggyel** történik. A bemutatóóra elégtelenre való értékelése esetén a jelölt ugyanazon gyakorlat keretében – a vizsgajavításra vonatkozó tanulmányi szabályok értelemszerű alkalmazásával – egy alkalommal megismételheti a bemutatóórát.

5. A hallgató tanítási folyamatának ellenőrzése és értékelése

A **szaktárgyi tanítási gyakorlatot** a vezetőtanár értékeli hivatalosan **szöveges** formában és egy összegző (ötfokozatú) **gyakorlati jeggyel**. Emellett fontos, hogy végigbeszélje a hallgatóval nyugodt, oldott légkörben a folyamatos munkát, átgondolva azt is, hogy honnan hová jutott és melyek a továbblépés feltételei, lehetséges irányai.

A szöveges értékelés kiterjed:

- a gyakorlaton való részvétel egészére;
- a bemutatóóra (a szaktárgyi tanítási gyakorlat értékelésében kiemelt, de nem kizárólagos

- szerepe van a bemutatóórának);
- a kapcsolódó dokumentumok használatára és készítésére;
- a megtartott órák szaktudományi és szak módszertani jellemzőire;
- a tanári magatartásra, hozzáállásra, lelkesedésre;
- a reflektív beszélgetések, óraelemzések minőségére.

A szöveges értékelés a tanári képesítővizsga jegyzőkönyvének része, a vizsgán készült jegyzőkönyvhöz kell csatolni. Ha az összegző gyakorlati jegy elégtelen, akkor egy következő félévben meg kell ismételni a gyakorlatot.

6. A vezető- és mentortanár munkájának hallgatói értékelése

A hallgatóknak a tanítási gyakorlat végén lehetőségük van a vezető-, illetve a mentortanár munkájának értékelésére, amelyet a **minőségbiztosítási kérdőív** anonim kitöltésével tehetnek meg. A kérdőívet a Földrajztudományi Központ szak módszertanos oktatója juttatja el a hallgatókhoz, és ő is gyűjti össze azokat.

A kérdőív kitöltésének időpontja: a gyakorlati félév vizsgaidőszaka (annak végéig).

Minőségbiztosítási kérdőív A földrajz szaktárgyi tanítási gyakorlat hallgatói értékelése

1. A szaktárgyi tanítási gyakorlat helye (intézménye):
2. A vezetőtanár neve:
3. A tanítási gyakorlat időpontja: (tanév, tól-ig)
4. Tanított tantárgyak és évfolyamok:
5. Hány földrajzórát hospitált?
 - A tanítást megelőző hospitált órák száma:
 - A tanítási folyamattal párhuzamosan hospitált órák száma:
 - A tanítási folyamatot követő hospitálás során látott szakórák száma:
6. Volt-e módja összefüggő tanítási folyamatot irányítani? *igen – nem*
Ha igen, mely és mekkora tanítási egységeket?
7. Hogyan történt a tanítási gyakorlatra való felkészítés? (mit, ki, mikor)
8. Hogyan történt az egyes tanítási órák előkészítése? (mit, kivel, mikor)
9. Hospitálta-e az Ön által tartott órákat megelőző órákat?
igen, mindig – igen, néha – nem
Ha nem mindig, akkor annak mi volt az oka?
10. Milyen módon kellett megterveznie a tanítási óráit?
Irányítottsága: *teljesen önállóan – vezetőtanár iránymutatásai alapján – a vezetőtanár elvárásainak megfelelően*
Formája: *tanítási tervszel – óravázlattal – nem kellett írásban készülni*
11. Hogyan beszéltek meg a tartott órákat?
Gyakorisága: *minden órát – a legtöbb órát – néhány órát – egyetlen órát sem*

Mélysége: *részletesen elemeztünk – nagy vonalakban megbeszéltük – érdemben nem beszéltünk*

12. Mennyiben kapott szabad kezét elképzeléseinek a kipróbálásában?
13. Mennyiben segítette kezdő tanári próbálkozásait az iskola felszereltsége?
14. Hogyan készítették elő a vizsgatanítást?
15. Ki vett részt a vizsgatanításán?
vezetőtanár – iskolavezetőség tagja – szakmódszertanos oktató – PPK képviselője – egyéb:
16. Hogyan kommunikált a vezetőtanárával a gyakorlat során? (milyen módon, gyakran, kinek a kezdeményezésére?)
17. Milyen segítséget kapott a vezetőtanárától?
18. Miben várt volna még segítséget a vezetőtanárától?
19. Hogyan kezelte Önt a vezetőtanára? Milyen kapcsolat alakult ki Önök között?
20. Milyen javaslata van a földrajz tanítási gyakorlat hatékonyságának növelése érdekében?

**Minősbiztosítási kérdőív
az összefüggő tanítási gyakorlat hallgatói értékelése**

1. A külső tanítási gyakorlat helye (intézménye):
2. A mentortanár neve és szakja:
3. A tanítási gyakorlat időpontja: (tanév, tól-ig)
4. Tanított tantárgyak és évfolyamok:
5. Hány órát hospitált?
6. Hány tanítási órát tartott?
7. A tartott tanítási órák hány százaléka volt földrajzóra?
8. Milyen típusú tanórán kívüli tevékenységekben vett részt a gyakorlat során?
9. Volt-e módja összefüggő tanítási folyamatot irányítani? igen – nem
Ha igen, mely és mekkora tanítási egységeket?
10. Hogyan történt az egyes foglalkozások előkészítése?
11. Hospitálta-e az Ön által tartott órákat megelőző órákat? *igen, mindig – igen, néha – nem*
Ha nem mindig, akkor annak mi volt az oka?
12. Milyen módon kellett megterveznie a tanítási óráit?
Irányítottsága: *teljesen önállóan – a mentortanár iránymutatásai alapján – a mentortanár elvárásainak megfelelően*
Formája: *óravázlattal – levelezés formájában – nem kellett írásban készülni*
13. Hogyan beszéltek meg a tartott szakórákat?

Gyakorisága: *minden órát – a legtöbb órát – néhány órát – egyetlen órát sem*

Mélysége: *részletesen elemeztünk – nagyvonalakban megbeszéltük – érdeemben nem beszéltünk*

14. Mennyiben kapott szabad kezét elképzeléseinek a kipróbálásában?
15. Mennyiben segítette kezdő tanári próbálkozásait az iskola felszereltsége?
16. Melyik szaktárgyból csinálta a bemutató tanítást?
17. Hogyan készítették elő a bemutató tanítást?
18. Ki vett részt a bemutató tanításán?
19. Hogyan kommunikált a mentortanárával a gyakorlat során? (milyen módon, gyakran, kinek a kezdeményezésére?)
20. Milyen segítséget kapott a mentortanárától?
21. Miben várt volna még segítséget a mentortanárától?
22. Hogyan kezelte Önt a mentortanára? Milyen kapcsolat alakult ki Önök között?
23. Milyen javaslata van a külső tanítási gyakorlat hatékonyságának növelése érdekében?